

WITBOEK **Samen met scholen** **werk maken van** **zwemveiligheid**

door K. De Martelaer, J. Hilhorst & T. Postma

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Perspectieven op schoolzwemmen	7
3. De (nieuwe) inhoud van schoolzwemmen	15
<i>Praktijkvoorbeelden</i>	18
4. Praktische knelpunten en uitdagingen	22
5. Tot slot	25
Referenties	26
Bijlage	27

1. Inleiding

Context

Dit witboek is vooral geschreven voor leidinggevendenden van zwembaden, schoolleiders, vakleerkrachten LO en beleidsmedewerkers sport of (bewegings)onderwijs bij gemeenten, die op lokaal niveau nadenken over de inhoud en organisatie van schoolzwemmen. Het is tot stand gekomen met advies van diverse organisaties (zoals VSG, AVS, KVLO, PO-Raad en NRZ). In dit document is informatie gebundeld over hoe scholen kunnen bijdragen aan het (beter) leren bewegen in water en de zwemveiligheid van hun leerlingen. Het doel is dat er lokaal bewuste keuzes gemaakt worden over welke invulling past bij de beginsituatie van de leerlingen, het schoolbeleid en de lokale context. Vaak zal het zwembad kartrekker zijn om met de scholen te komen tot goede lesprogramma's en is er aansluiting mogelijk op gemeentelijke beleidsdoelen en ondersteuningsmogelijkheden.

Naast de zwembaden, scholen en gemeenten is dit document mogelijk ook relevant voor specifieke onderdelen of andere organisaties. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om schoolbesturen (en PO-Raad), onderwijsvakbonden (AOB, AVS, CNV en FvOv), Vereniging Sport en Gemeenten, KVLO, de ALO's, lokale reddingsbrigades (en Reddingsbrigade Nederland), zwemverenigingen (KNZB en NCS), zwembaden en -scholen (WiZZ), watersportorganisaties (Hiswa-RECRON), KNRM, LOWAN, GGD en de ministeries van VWS en OCW. Vanuit verschillende perspectieven en rollen leveren zij lokaal of landelijk ook een bijdrage aan het stimuleren van veilig (beter) leren bewegen in water bij kinderen.

Het accent in dit document ligt op de basisschool, maar ook in het voortgezet onderwijs kan verder worden gewerkt aan zwemveiligheid en beter leren bewegen in water. Deze publicatie is versie 1.1 (februari 2021) en bevat enkele aanscherpingen en een andere titel ten opzichte van de eerste publicatie van het witboek in juni 2020.

Achtergrond

Scholen hebben sinds de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol bij het leren zwemmen en ontwikkelen van zwemveiligheid van leerlingen. Het belang en de invulling van schoolzwemmen is aan verandering onderhevig en sinds het ministerie van onderwijs geen zwemdiploma's meer uitgeeft (1984) en verplicht schoolzwemmen afschafte (1990) is er veel veranderd. Ongeveer een derde van de basisscholen (en gemeenten) is volgens onderzoek anno 2019 betrokken bij schoolzwemmen, waarbij vorm en inhoud divers zijn. Een deel van de lesprogramma's is gekoppeld aan specifieke leeftijdsgroepen/klassen en het uiteindelijk behalen van een zwemdiploma. Anderen kiezen daar bewust niet voor en richten zich op 'breder' bewegen in het water (vaak 'natte gymles' genoemd) in relatie tot bijvoorbeeld survival of waterrecreatie. Ook zijn er variaties en combinaties van beide. Schoolzwemmen verandert en krijgt andere functies dan de focus op het behalen van een zwemdiploma alleen, wat logisch is aangezien ook het

onderwijs en de zwemsector in brede zin evolueren. Daarom kijken we nu vooruit naar de toekomst en hoe de rol van scholen en invulling van lesprogramma's er uit kan gaan zien. We sluiten daarbij aan bij recente ontwikkelingen en inzichten. Zo is er in de afgelopen jaren een scherpere visie op zwemveiligheid ontwikkeld en wordt er gewerkt aan een nieuw onderwijscurriculum bewegen en sport (vanuit Curriculum.nu).

De definitie van schoolzwemmen

Met schoolzwemmen bedoelen we in dit document: **alle vormen van activiteiten waar kinderen tijdens schooltijd diverse aspecten van bewegen in het water leren op het vlak van:**

- **vaardigheden** (Wat kan ik?);
- **kennis/inzicht** (Wat weet en besef ik?);
- **attitudes** (Wat doe ik?).

Het gaat om diverse aspecten van beter leren bewegen in water waar de school ofwel een trekkende/coördinerende rol in heeft ofwel partner is bij een samenwerking die uitgaat van het zwembad, de gemeente of een andere organisatie (bijvoorbeeld een reddingsbrigade). Schoolzwemmen is in deze definitie dus niet per se gekoppeld aan het behalen van een zwemdiploma, zoals dat decennia terug wel was. Het behalen van een zwemdiploma, gekoppeld aan zwemveiligheid, is in algemene zin in Nederland een primaire verantwoordelijkheid van ouders. In de nieuwe definitie en koppeling met de rol van scholen en bewegingsonderwijs kunnen we in plaats van de term schoolzwemmen beter spreken over beter leren bewegen in water. Met de term schoolzwemmen denken de meeste mensen nog steeds direct aan de koppeling met het behalen van een zwemdiploma. Het lijkt zinvol om een nieuwe naam te bedenken en hanteren, die het nieuwe perspectief beter tot uiting brengt. Er zijn allerlei opties en perspectieven. Ook de auteurs zijn er nog niet uit welke naam dat zou moeten worden. In dit witboek wordt daarom de benaming schoolzwemmen soms nog gebruikt, maar dan vanuit die bredere betekenis.

Onze definitie van schoolzwemmen hangt nauw samen met wat we verstaan onder zwemveiligheid en de daarbij bijbehorende vaardigheden, kennis en attitudes van een persoon. In hoofdstuk 2 wordt die verbinding tussen onze definitie van schoolzwemmen en de definitie van zwemveiligheid nader uitgelegd.

Achtergrondinformatie: wat weten we over schoolzwemmen?

- 13% van de kinderen haalt zwemdiploma A via schoolzwemmen, vooral in de grote steden (Tiessen-Raaphorst, 2019).
- Vooral kinderen uit groep 4, 5 en 6 (7-10 jaar) behalen hun zwemdiploma via schoolzwemmen (Floor, 2017a).
- Bij gemeenten die betrokken zijn bij schoolzwemmen is het aanbod gericht op het behalen van een zwemdiploma (16%), op bewegingsonderwijs in het water (49%) of op beide (35%) (Floor & Brouwer, 2018).
- 4% van de kinderen 11-16 jaar heeft geen enkel zwemdiploma (Floor & Tiessen-Raaphorst, 2019).
- 49% van de zesjarigen heeft minimaal zwemdiploma A, dit is 79% bij zevenjarigen (Floor & Tiessen-Raaphorst, 2019).
- Zwemvaardigheid neemt af in de jaren na het behalen van zwemdiploma's (Van der Weijden, 2019).
- 32% van de basisscholen biedt zelf nog schoolzwemmen aan (89% in G3) (Floor, 2017a).
- Driekwart van de scholen gericht op kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking (cluster 3) biedt schoolzwemmen aan (Floor, 2019).
- Meestgenoemde redenen om geen schoolzwemmen aan te bieden: financiering (gemeente), zwemmen gaat ten koste van andere vakken (Floor, 2017a).
- 79% van de bevolking is voor verplicht schoolzwemmen (Floor, 2017b).
- 70% van de zwembaden vindt dat kinderen te weinig blijven zwemmen (Floor, 2017c).
- Steeds meer opvanglocaties van het COA en scholen met (schakel)klassen voor nieuwkomers organiseren zwemlessen voor de jeugd¹.
- Er is veel discussie over verantwoordelijkheden naar aanleiding van verdrinkingen tijdens schoolzwemmen².

Heldere afspraken over veiligheid en verantwoordelijkheid

Als leerlingen binnen het schoolprogramma deelnemen aan (zwem)activiteiten in het zwembad dan is het belangrijk dat er goede afspraken zijn tussen de school en het zwembad om de veiligheid van de kinderen te borgen. Het landelijke protocol 'Veiligheid en toezicht schoolzwemmen'³ is een basisdocument dat gebruikt kan worden om te komen tot lokale afspraken. Het protocol is voor het laatst in 2017 aangepast. In 2020 is nagegaan door de VSG of het huidige protocol nog voldoet en is vastgesteld dat er geen

1 www.nrz-nl.nl/nieuws/2019/05/extra-aandacht-voor-zwemveiligheid-van-asielzoekers/

2 www.aob.nl/nieuws/twee-leraren-niet-schuldig-aan-verdrinking-salam/

3 www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=8246&m=1511963764&action=file.download

wijzigingen nodig zijn. Naast een goed lokaal protocol, dat jaarlijks wordt geëvalueerd, is natuurlijk cruciaal dat alle betrokkenen bij de begeleiding van de activiteiten voldoende op de hoogte zijn van de afspraken en er naar handelen.

Er worden regelmatig vragen gesteld over de bevoegdheid van lesgevers. Als leerlingen in (bewegings)onderwijstijd deelnemen aan zwemactiviteiten kan verwezen worden naar geldende wetgeving. Zoals voor reguliere basisscholen in de WPO⁴ en speciaal onderwijs in de WEC⁵, zie met name artikel 3 lid 2. De KVLO heeft dit nader uitgewerkt⁶. Het is belangrijk dat in de lokale uitwerking van het protocol duidelijk is gemaakt wie bevoegd is en welke afspraken zijn gemaakt.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we een ecologisch model schoolzwemmen, verbonden aan zowel de doeldomeinen van het onderwijs als de definitie van zwemveiligheid. In hoofdstuk 3 is concreet omschreven hoe de focus en inhoud van lesprogramma's eruit kan zien. Daarbij worden ook lokale voorbeelden weergegeven. Tot slot wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op enkele veelvoorkomende knelpunten en vragen.

4 wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2020-07-01#HoofdstukI

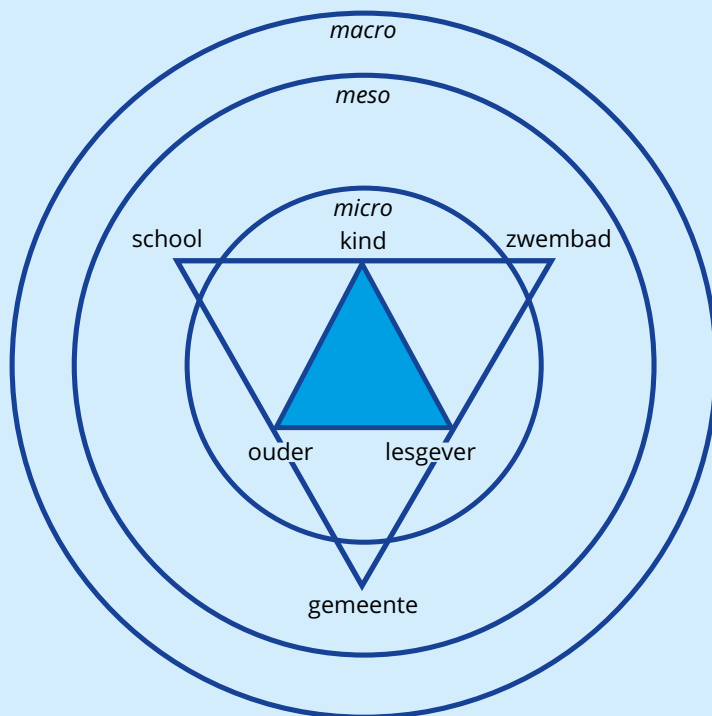
5 wetten.overheid.nl/BWBR0003549/2020-09-01#TiteldeelII

6 www.kvlo.nl/mysite/modules/MDIA0100/3123_bevoegdheden_bewegingsonderwijs_in_het_basisonderwijs.pdf

2. Perspectieven op schoolzwemmen

Het is belangrijk om ons bewust te zijn van de verschillende betrokkenen als we nadenken (landelijk en lokaal) over het veranderen van het schoolzwemmen. We brengen hierna in kaart wie er allemaal invloed hebben op het leren bewegen in water van kinderen tijdens schooltijd. Dit geeft een beeld van de verschillende perspectieven en van de betrokkenen die invloed hebben op de organisatie en begeleiding van het schoolzwemmen.

Een ecologisch model (figuur 1) maakt duidelijk hoe de invloed is van sociale omgevingen op de menselijke ontwikkeling. De sociale omgeving bij het beter leren bewegen in water kan worden ingedeeld op micro-, meso-, en macroniveau. Op microniveau zijn de kenmerken van het kind, de ouders en de lesgever direct van invloed op het leren bewegen in water van een kind. Op mesoniveau hebben bijvoorbeeld het schoolbeleid of de gemeente vaak een belangrijke rol. Ook de opleidingen die (zwem)leerkrachten volgen zijn van invloed. Op macroniveau kan bijvoorbeeld landelijk beleid van organisaties in de zwembranche of van de landelijke overheid van belang zijn. En ook kan het gaan over maatschappelijke ontwikkelingen die uiteindelijk ook invloed hebben op de invulling van lessen en betekenis die dat heeft voor kinderen.

Figuur 1. Ecologisch model schoolzwemmen

Microniveau

In ons waterrijke land is het belangrijk dat we al op jonge leeftijd in staat zijn om in en om het water te overleven. Leren zwemmen en zwemveilig worden is daarom van groot belang. Sinds het verplichte schoolzwemmen is afgeschaft, vinden steeds meer ouders het normaal dat zij er zelf voor moeten zorgen dat hun kinderen leren zwemmen. Inmiddels gaan verreweg de meeste kinderen in Nederland rond 4-5 jaar op zwemles met als doel om zwemveilig te zijn en verdrinking te voorkomen. Zij zijn meestal op 6-7-jarige leeftijd in het bezit van een A- en/of B-diploma. Ongeveer 79 procent van de kinderen heeft op 7-jarige leeftijd zwemdiploma A en 64 procent heeft ook B (17 procent heeft A, B en C) (Floor & Tiessen-Raaphorst, 2019).

Op microniveau gaat het om de interactie van het kind met de lesgever wat betreft leren bewegen in water. Daarnaast spelen ouders een belangrijke rol, zij kunnen het leren bewegen in water positief ondersteunen (of belemmeren). Ouders zijn ook in grote mate bepalend voor het wel of niet hebben van een zwemdiploma. Wat betreft de inhoud van de lessen en de begeleiding daarbij speelt het al dan niet hebben van een zwemdiploma een rol. Een zwemdiploma zegt namelijk iets over het niveau van de zwemvaardigheden van een kind. Een laag inkomen van de ouders, een niet-westerse migratieachtergrond en wonen in een grote stad is gerelateerd aan een kleinere kans dat kinderen een of meerdere zwemdiploma's hebben (Floor & Tiessen-Raaphorst, 2019a). Daarbij lijkt vooral de inkomenssituatie van de ouders een verklarende factor.

Het SCP (2018) deed specifiek onderzoek naar Syriërs in Nederland, waaruit bleek dat slechts iets meer dan een derde (37%) van de Syrische kinderen kan zwemmen. Naast kenmerken van het kind en de ouders hebben ook de kenmerken van de lesgever invloed op het leren bewegen in water. De instructie en onderwijsvormen worden namelijk bepaald door de lesgever. Een vakleerkracht LO die het zwemonderwijs verzorgt en hiervoor specifiek is opgeleid is één mogelijkheid. Maar in Nederland wordt schoolzwemmen in verreweg de meeste gevallen verzorgd door de zwemonderwijzer van het zwembad. Het is belangrijk dat de zwemonderwijzer, die met name ervaring heeft met het verzorgen van particuliere zwemlessen, ook competent is om passende lessen te geven aan schoolklassen.

Zwemonderwijs aan schoolklassen

Voor zwemonderwijzers, die kinderen beter leren zwemmen en zwemveiligheid stimuleren, is het volgen van een beroepsopleiding noodzakelijk. Hij/zij moet zorgen dat de zwemlessen en de evaluatie(s) een logische opbouw kennen, wat men ook 'constructive alignment' noemt. Het eigen te doceren vak kennen wordt in het vakjargon 'Specific Content Knowledge' (SCK) genoemd. De leerlijn zwemmen en de methodiek ervan is met geen enkele andere sporttak te vergelijken. Bij andere activiteitengebieden, zoals teamsporten, is er ook het 'Common Content Knowledge' (CCK), waarbij het beheersen van de methodiek in de ene teamsport helpt om ook een andere teamsport te begrijpen en te (leren) kennen om les in te geven. Naast specifieke vakinhoudelijke kennis (leerlijn zwemmen) is ook de pedagogische kennis (Pedagogical Content Knowledge of PCK) cruciaal. Een zwemonderwijzer dient immers op een veilige en kindvriendelijke manier het kind vaardigheden, kennis en attitudes bij te brengen.

Mesoniveau

Schoolzwemmen is van oudsher de plek waar kinderen leren zwemmen om een zwemdiploma te halen. Na 1990 is de betekenis van schoolzwemmen veranderd. Veel gemeenten besloten destijds minder of geen geld meer beschikbaar te stellen voor het schoolzwemmen en werden daarbij gesteund door cijfers die aantoonde dat veel kinderen in groep 4 en 5 al in het bezit waren van één of meer zwemdiploma's. Het bezit van een zwemdiploma wordt over het algemeen gekoppeld aan zwemveilig zijn. Nederlanders beseffen zich daarbij dat een wateromgeving met meer risico's en uitdagingen ook een hoger niveau van zwemvaardigheid met zich meebrengt (Floor, 2020). Scholen kozen vanaf de jaren 90 steeds vaker om de beschikbare schooltijd te besteden aan andere belangrijke schoolvakken, waardoor ook het geld om dit te organiseren aan andere doelen kon worden besteed.

Naar aanleiding van incidenten tijdens het schoolzwemmen is het protocol Veiligheid en Toezicht Schoolzwemmen ('schoolzwemprotocol') tot stand gekomen. Dit protocol geeft duidelijke richtlijnen voor afspraken tussen scholen en zwembaden over veiligheid, verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid tijdens het schoolzwemmen⁷.

Voor veel zwembaden is schoolzwemmen altijd een belangrijke activiteit gebleven. Door actieve afstemming en betrokkenheid tussen zwembad, school en gemeente en door innovaties van het lesprogramma (schoolzwemmen is meer dan een zwemdiploma halen) is het schoolzwemmen niet overal verdwenen. In (grote) gemeenten waar veel kinderen niet als vanzelfsprekend leren zwemmen, bleef schoolzwemmen (meestal gekoppeld aan het halen van een zwemdiploma) ook bestaan. In andere gemeenten werden alternatieven aangeboden als 'vangnetten' (mogelijkheid om buiten school deel te nemen aan de lessen) voor kinderen zonder zwemdiploma, om op die manier toch in het bezit van één of meerdere zwemdiploma's te komen. Zestig procent van de organisaties die aanbod hebben voor schoolklassen ervaren bovendien dat hierdoor leerlingen ook in de vrije tijd vaker naar het zwembad komen (Mulier Instituut, 2020).

Goede beroepsopleidingen voor zwembadmedewerkers, een stevige plek van zwemmen binnen het curriculum op de ALO's en voldoende mogelijkheden voor na- en bijscholing zijn cruciaal voor competente lesgevers die zorgen voor een veilige, plezierige en uitdagende lessen. Als het onderwijs of de inhoud van de leerlijn zwemmen (met zwemdiploma eisen) verandert, dan moeten ook lesgevers hun kennis en vaardigheden up to date houden.

Macroniveau

Hoewel er in Nederland veel aandacht is voor het leren zwemmen, zijn verdrinkingen ieder jaar, zeker in de zomer, een belangrijk onderwerp van gesprek. Internationaal wordt er gerapporteerd over incidentie, risicofactoren en preventieve maatregelen voor verdrinkingen en publiceert men richtlijnen om verdrinkingen te voorkomen (WHO, 2014, 2017). Er is niet eenvoudig één oorzaak aan te wijzen voor de verdrinkingsongevallen die plaatsvinden. In de afgelopen jaren zijn de omstandigheden van verdrinking, ook in Nederland, wel steeds meer bestudeerd. Zo is duidelijk dat met name kinderen met een migratieachtergrond en buitenlanders een relatief hoog risico lopen om te verdrinken in Nederland (Collard & Floor, 2017).

Traditioneel is leren zwemmen de meest belangrijke interventie om het risico op verdrinking te verkleinen. Het ontwikkelen van zwemvaardigheid wordt (in Nederland) gezien als de allerbelangrijkste preventie. Het accent ligt op het beheersen van belang-

7 Het protocol: www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=8246&m=1511963764&action=file.download

rijke vaardigheden, waarbij het met name ging om het beheersen van zwemslagen. Deze vaardigheden worden getoetst in de examenprogramma's van de zwemdiploma's A, B en C. De Nationale Raad Zwemveiligheid heeft in 2017 een Nationale Norm Zwemveiligheid vastgesteld, die gekoppeld is aan de vaardigheden die je leert beheersen bij Nationaal Zwemdiploma C. Deze vaardigheden zijn gekoppeld aan het kunnen zwemmen in een zwembad en in open water zonder stroming en grote golfslag.

Uit internationaal onderzoek is steeds duidelijker dat zwemvaardigheid méér is dan het kunnen tonen van één of meerdere zwemslagen in een bepaalde afstand. Naast zwemslagen zijn bijvoorbeeld ook kunnen drijven, onderwateroriëntatie en gekleed zwemmen van belang. Bovendien gaat het over meer dan vaardigheden alleen. Ook kennis en inschattingsvermogen spelen een belangrijke rol. Door Langendorfer en Bruya (1995) werd de bredere term 'Aquatic readiness' geïntroduceerd en later 'Water competence' dat in detail werd uitgewerkt door Stallman en collega's (2017). Deze documenten liggen ten grondslag aan de huidige Nederlandse visie op wat het betekent om 'zwemveilig te zijn'.

De Nederlandse visie op zwemveiligheid is in de afgelopen jaren ontwikkeld vanuit het landelijke kennisproject NL Zwemveilig. Het project, dat startte in 2016, is gericht op het verzamelen van kennis die bijdraagt aan het voorkomen van verdrinkingen en het vergroten van de zwemveiligheid van Nederlanders. Er is sindsdien veel onderzoek over zwemveiligheid, verdrinking en leren zwemmen uitgevoerd en verzameld. Tevens werd een scherpere visie op zwemveiligheid ontwikkeld met een definitie van wat zwemveilig zijn is.

Zwemveilig zijn is:
In staat zijn om in en om het water te overleven
en op een veilige manier te bewegen en te
recreëren in de Nederlandse watercultuur.

(Postma & De Martelaer, 2019, pag.4⁸)

In navolging van Langendorfer (2011) kijken we nu bij voorkeur naar zwemveiligheid als een dynamisch gebeuren/construct. Zwemveiligheid is namelijk geen vast gegeven. Iemand kan in staat zijn om zichzelf te redden in een zwembad, maar niet in open water. Of iemand is in staat om veilig te bewegen in zwemkleding, maar niet met dagelijkse kleding aan. Ook is het zo dat zwemveiligheid kan afnemen wanneer na de zwemles te weinig of niet meer wordt gezwommen (van der Weijden, 2019).

Stallman en collega's (2017) beschreven 15 competenties (vaardigheden, kennis en attitudes) die zwemveiligheid vergroten en bijdragen aan verdrinkingspreventie. Het grootste deel van deze competenties (zie bijlage) maken onderdeel uit van de examenprogramma's van het Nationale zwemdiplomasysteem (met de Nationale Zwemdiploma's A, B en C) van de Nationale Raad Zwemveiligheid.

8 www.nrz-nl.nl/nieuws/2019/06/definitie-zwemveiligheid/

In de lijst van Stallman et.al. (2017) worden het verder oefenen van deze vaardigheden in specifieke omstandigheden van open water benadrukt en ook het belang van het opdoen van praktijkrelevante kennis van lokale risico's. Tevens wordt ook het herkennen van een drenkeling en het kunnen redden van een ander genoemd als onderdeel van noodzakelijke competenties in zwemveiligheid. Tenslotte staan er in de lijst ook attitude-aspecten om risico's te kunnen vermijden en er mee om te kunnen gaan als ze zich voordoen, zoals het inschatten van de persoonlijke competentie (weten wat men (aan)kan) en verantwoorde attitudes en waarden ten opzichte van zwemveiligheid.

Onder meer vanwege de jonge leeftijd van kinderen in onze zwemlessen maken veel kennis- en attitude-aspecten niet standaard onderdeel uit van het 'gewone' leren zwemmen. Er is wel expliciete aandacht voor welke (on)diepe delen van het zwembad gevaar kunnen geven en hoe men het gedrag daar op dient aan te passen. Kinderen leren dat sommige activiteiten gevaarlijk zijn in ondiep water, zoals duiken met hoofd eerst (nek/rugblessures). Als basisattitude voor veilig gedrag in het zwembad leert een kind dan van jongs af aan, in ondiep water voorzichtig te water te gaan en nooit met het hoofd eerst. Uiteraard zijn er ook op latere leeftijd bij jongeren context-specifieke risico's in waterrecreatie waar het leren correct inschatten van de eigen competenties en de potentële gevaren, gekoppeld aan een juiste attitude, cruciaal zijn.

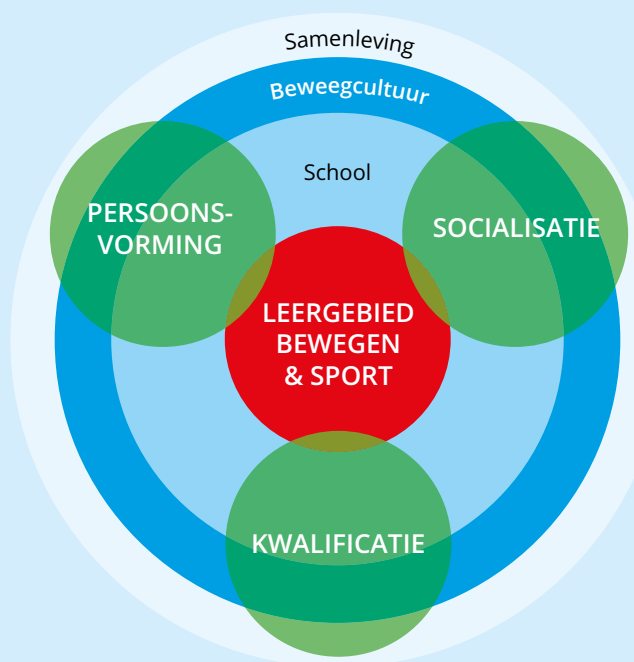
Ontwikkelingen in het onderwijs

In het nieuwe voorstel van schoolleiders en leerkrachten voor herziening van het onderwijscurriculum staat voor het bewegingsonderwijs "een leven lang met plezier bewegen als onderdeel van een actieve en gezonde leefstijl en zich daarin blijvend kunnen ontwikkelen" centraal (Curriculum.nu, 2019).

Het leergebied Bewegen & Sport is ingebed in de onderwijsinstelling, de beweegcultuur en de samenleving (zie figuur 2). Een belangrijke opdracht van het leergebied is om de verbinding te leggen tussen ervaringen die leerlingen opdoen op het gebied van bewegen en sport in de les bewegingsonderwijs en de ervaringen op dat gebied buiten de les bewegingsonderwijs. Bewegen in en om het water biedt tal van mogelijkheden voor deze verbinding, waarbij diverse actoren hun rol dienen te nemen in een doorlopende leerlijn. Met actoren bedoelen we hier leerkrachten, schoolleiders, ouders/opvoeders, alsook deze die via hun organisatie betrokken zijn in het aanbod van (school)zwemmen en waterrecreatie in de brede zin. Een voorbeeld van een verbinding tussen binnen en buiten de les, is dat kinderen in hun vrije tijd bijvoorbeeld kunnen gaan kayaken of windsurfen. In een les bewegingsonderwijs kan gekeken worden of kinderen al dan niet vertrouwd zijn met in het water vallen en terug op de surfplank / boot kruipen. Er kan (theorie)les worden

gegeven over de reactie van het lichaam bij afkoelen, over surfpakken, wetsuits, reddingsvesten enzovoorts. In samenwerking met een zwembad kunnen speciale lessen met oefeningen voor de watersport worden aangeboden. Daarbij dienen ook omgangs- en veiligheidsregels duidelijk benadrukt te worden en onderdeel uit te maken van het lesprogramma.

Figuur 2. De inbedding van het leergebied bewegen en sport (Curriculum.nu, 2019)

Beter leren zwemmen is een gedeelde verantwoordelijkheid van actoren op de school (onderwijs), thuis (opvoeding) en in de vrijetijd (extra curriculaire, diverse lokale organisaties). Dit impliceert dat er onderling tussen onderwijzers (groepsleerkrachten en vakleerkrachten LO) en instructeurs in organisaties gelinkt aan waterrecreatie die hun activiteiten en de passie hiervoor 'geven' of delen, goed wordt afgestemd hoe dit onderwijsleerproces het best wordt opgebouwd. Het gaat immers over zoveel meer dan alleen zich voortbewegen in het water van punt A naar punt B.

De inhoud van het leergebied Bewegen & Sport op school en de interactie met de samenleving dragen gezamenlijk bij aan de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Deze drie domeinen (Biesta, 2010; 2015), waarin onderwijsdoelen kunnen worden geformuleerd, overlappen elkaar en staan steeds met elkaar in verbinding. Aangezien er in Curriculum.nu sterk uitgegaan wordt van deze drie domeinen van Biesta, gaan we hier dieper op in.

Kwalificatie	Persoonsvorming / Subjectificatie	Socialisatie
Verwerven van vaardigheden, kennis, waarden en houdingen.	Het belang van de subjectiviteit of 'subjectheid' van diegenen die onderwezen worden; emancipatie, vrijheid en de verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat.	Manieren waarop we via onderwijs deel worden van bestaande tradities en praktijken, van manieren van doen en manieren van zijn.
Bewegen verbeteren	Bewegen beleven	Bewegen samen regelen

Vertaald naar de vaak gebruikte formuleringen in het Nederlandse bewegingsonderwijs, gaat het bij kwalificatie om 'bewegen verbeteren', bij subjectificatie om 'bewegen beleven' en bij socialisatie om 'bewegen samen regelen' (Team Onderwijs KVLO, 2017). Een leven lang met plezier en op een verantwoorde wijze deelnemen aan waterrecreatie is dan ook het streven.

Kwalificatie in zwemonderwijs verwijst naar beweegvaardigheden (kunnen voortbewegen, maar ook drijven, draaien en oriënteren in het water), kennis over bewegen in het water en watersporten (watercultuur in Nederland) en de mogelijkheden en hoe men zich in, op en rond het water hoort te gedragen. In dit streven naar een 'gevarieerd repertoire' van kwalificaties past het behalen van het Zwem-ABC als basis om levenslang te leren als bewegende mens in op en rond het water en hierbij te kunnen genieten van de grote diversiteit binnen waterrecreatie.

Bij **persoonsvorming** ligt het accent op bewegen beleven en waarderen en ontwikkelen jongeren een eigen beweegidentiteit. In het leergebied Bewegen & Sport leren leerlingen dan ook hoe ze zich verhouden tot de actuele beweegcultuur, wat ze vinden van bepaalde aspecten van de waterrecreatie, wie ze zijn als sporter en als persoon, waar hun voorkeuren en mogelijkheden liggen als het gaat om bewegen in, op en rond het water om daarin gerichte keuzes te kunnen maken.

Socialisatie staat voor het leren rekening houden met elkaar, kunnen omgaan met waarden en normen, verschillende rollen vervullen, met elkaar activiteiten op gang houden of 'leren regelen'. Zo is het belangrijk dat kinderen elkaar goed leren observeren, niet enkel om elkaar te helpen in het leerproces om beter te zwemmen, maar ook om elkaars veiligheid te bewaken en te stimuleren. Groepsdruk, waar men elkaar uitdaagt om gevaarlijke dingen te doen, zoals van een brug springen, dient vermeden en dus besproken te worden. Daarnaast is het belangrijk om te weten wat te doen als een ander in de problemen is in het water.

3. De (nieuwe) inhoud van schoolzwemmen

De term schoolzwemmen refereert aan hoe schoolzwemmen vroeger werd ingevuld: het behalen van een zwemdiploma. Deze invulling is inmiddels veranderd. Het gaat nu niet alleen meer om leren zwemmen, maar ook om beter leren zwemmen.

Beter leren zwemmen leidt tot het (verder) ontwikkelen van zwemveiligheid, het ontdekken van de leuke aspecten van zwemmen en de toepassingsmogelijkheden voor een leven lang met plezier bewegen in en op water. Voor het nadenken over de inhoud van het toekomstige schoolzwemmen is het belangrijk om aan te sluiten bij de beginsituatie van de leerlingen: Wat kunnen ze (al)? Wat doen ze (al)? Wat weten ze (al)?

Wat kunnen en doen ze al?

Deze vraag sluit aan bij het doeldomein 'kwalificatie'. Het is belangrijk om te weten welke kinderen wel en nog niet in het bezit zijn van één of meer zwemdiploma's. De school kan een belangrijke rol spelen in het vaststellen en registreren van het diploma-bezit. Er ontstaan dan verschillende groepen waarvoor specifieke lesprogramma's kunnen worden aangeboden:

- Voor kinderen die nog geen diploma hebben en nog niet op zwemles zijn geweest is de eerste stap kennismaken met het water. Ze **leren de beginselen van het bewegen in water** en kunnen zo de eerste stappen op weg naar zwemveilig zijn zetten. Kinderen raken bijvoorbeeld vertrouwd met het water door te leren drijven en durven onder water te gaan en onder water te kijken. Doel kan zijn om kinderen enthousiast te maken voor het bewegen in water en het verder willen leren zwemmen. Dit kan leiden tot het behalen van een zwemdiploma binnen de schoolzwemlessen of het doorstromen naar buitenschoolse zwemlessen (mogelijk gekoppeld aan een vangnetconstructie met financiële ondersteuning) of de zwemvereniging. Schoolzwemmen draagt zo bij aan de zwemveiligheid van de kinderen en stimuleert dat deze groep kinderen ook kunnen meedoen in Nederland waterland.
- Kinderen met een A-, B- en/of C-diploma die na het behalen van het diploma op jongere leeftijd weinig hebben gezwommen, kunnen bij het schoolzwemmen de gelegenheid krijgen om tijdens lessen in de onder- en/of bovenbouw hernieuwd kennis te maken met het zwemmen en op die manier hun **zelfvertrouwen weer te laten groeien**. Zo krijgen ze weer plezier en zin om mee te doen aan activiteiten in het zwembad, mogelijke schoolzwemactiviteiten of andere waterrecreatieactiviteiten. Hierdoor kan het effect van het schoolzwemmen na-ebben. Ook als er slechts een korte tijd (bijvoorbeeld zes weken) wordt geoefend onder schooltijd, kan het **blijven onderhouden van de geleerde vaardigheden** bijdragen aan het veilig genieten van water in de vrije tijd.

- Kinderen met een A-, B- en/of C-diploma die zijn blijven zwemmen, kunnen worden gestimuleerd om (nog) beter te leren zwemmen. Dit kan voor hen betekenen dat ze **nieuwe vaardigheden leren** die hun zwemveiligheid verder kan verhogen (bijvoorbeeld vaardigheden in specifieke omstandigheden zoals de zee of recreatieplas of omstandigheden die in het zwembad worden nagebootst) of hoe ze een ander kunnen redden. Maar evenzeer kan het ook gaan om het verbeteren van technische zwemvaardigheden, de toepassing daarvan (bijvoorbeeld wedstrijdjes zwemmen, waterpolo spelen) en het nader kennismaken met (nieuwe) recreatieve activiteiten zoals aquasport, surfen, snorkelen of wakeboarden. Hiervoor kan worden samengewerkt met lokale reddingsbrigades, zwem- of duikverenigingen. Ook het gebruik maken van kant en klare lessen die kunnen worden gebruikt is een optie. Het beter leren zwemmen draagt bij aan het vergroten van motorische competenties en sluit op die manier naadloos aan bij de (te behalen) doelen van bewegingsonderwijs.

Wat weten ze al en hoe veilig gedragen ze zich (alleen en in een groep)?

Deze vragen sluiten vooral aan bij het doeldomein 'persoonsvorming' en gedeeltelijk ook bij 'kwalificatie' en 'socialisatie'.

- Welke vaardigheden kinderen ook beheersen, ze kunnen in de lessen school-
- **zwemmen in het zwembad (meer) kennis en ervaring opdoen over risico's in en op water** en het omgaan met lastige situaties. Uitleg van risico's kan in de lessen worden geïntegreerd met het 'doen'. De meeste kinderen zijn inmiddels ouder dan toen ze het diploma haalden. Qua cognitieve ontwikkeling en het kunnen begrijpen van risico's in de buurt van water zijn ze daarom veel verder dan toen ze hun eerste zwemdiploma haalden. Tijdens de lessen kunnen kinderen ontdekken dat ze bepaalde dingen niet (meer) durven. Sommige kinderen zullen 'gewoon' doen wat ze altijd deden en merken dat het minder makkelijk gaat dan eerst. Naast het 'doen' en oefenen van vaardigheden biedt schoolzwemmen ook een kans om kinderen te leren hun **eigen vaardigheden beter in te schatten**, waardoor **zelfoverschatting kan worden voorkomen**. En hierbij een correcte inschatting kunnen maken in meerdere open water contexten is zeker aanbevolen.
- Het is ook mogelijk om tijdens **lessen in de schoolklas de kennis van kinderen verder te verhogen** door zwemmen te koppelen aan projecten over water, gastlessen vanuit een zwembad of reddingsbrigade, of het stimuleren van spreekbeurten over zwemmen of zwemles. Deze theoretische kennis kan met behulp van beelden, verhalen en interactieve werkvormen inzicht geven in de rol van onder andere stroming van water, muien, temperatuur van water en de gevaren van afkoeling, wakken en onbekende buitenzwemplekken. Ook kan het gaan over wat je moet doen als je onverwacht in het water valt. Waarom draag je een reddingsvest als je met de boot een meer op gaat? En wat kun je doen als je vriendje in nood is? Hier wordt dus zowel gewerkt aan de doelen kwalificatie als socialisatie.

- Projecten in de klas kunnen ook het inzicht vergroten in het **rekening houden met elkaar** als het gaat om bewegen in water. Bewustwording van het belang van vaardig zijn en begrijpen dat kinderen met een beweegbeperking of kinderen die nog geen zwemdiploma hebben vaak minder zwemveilig zijn, draagt bij tot kunnen zorgen voor elkaar. Daarbij kan ook in algemene zin groepsdruk aan de orde komen en hoe voorkomen wordt dat iemand, terwijl diegene zich niet zo vertrouwd voelt en misschien niet zo vaardig is, toch risico's neemt in of op het water. De rol van groepsdruk neemt toe naarmate kinderen ouder worden. De invloed van vriendjes wordt groter en ze gaan zonder ouders zwemmen of andere activiteiten bij water ondernemen.
- Het **ontdekken van voorkeuren, talenten en persoonlijke mogelijkheden** van een bepaalde bewegingsactiviteit of sport is ook een belangrijk onderwijsdoel (doeldomein persoonsvorming). Het is daarom een uitdaging om kinderen tijdens schoolzwemmen of via introductieprojecten na schooltijd kennis te laten maken met onderdelen als wedstrijdzwemmen, waterpolo, synchroonzwemmen, survival (zwemmend redden) of andere watersporten of -recreatie, zoals (kite/wind/golf) surfen, waterskieën, etcetera. De voorkeur is om dit te doen met aanbieders in de omgeving van de school, zodat doorstroom naar de plaatselijke zwemvereniging of reddingsbrigade wordt gestimuleerd.

Praktijkvoorbeelden

Vroeger vond schoolzwemmen gedurende 1 of 2 jaar plaats, meestal in groep 5 en/of 6. Kinderen kregen een half uur of (later) een uur zwemles. Vandaag de dag zien we steeds vaker andere organisatievormen van schoolzwemmen ontstaan. Kinderen gaan bijvoorbeeld niet meer een heel jaar naar het zwembad, maar in iedere groep een aantal keren. Of niet alle kinderen krijgen hetzelfde aangeboden, maar er wordt effectief afgestemd op de beginsituatie van de leerlingen. Ook worden schoolzwemlessen aangeboden waarbij niet het zwemdiploma, maar het vaardig en enthousiast worden centraal staat. We verwijzen hierna graag naar een aantal verschillende praktijkvoorbeelden. Deze lijst is niet uitputtend en vooral bedoeld 'ter inspiratie'. Per voorbeeld kan via een link meer informatie worden verkregen. Er worden landelijke initiatieven besproken, maar uit de voorbeelden blijkt ook dat er vaak sprake is van lokale initiatieven. Je zou kunnen zeggen dat het 'nieuwe' schoolzwemmen ontstaat door een goede lokale samenwerking op micro-, meso-, en macroniveau.

Swim2play

De missie van het concept Swim2play is om zwemmen weer onderdeel van het bewegingsonderwijs uit te laten maken, zodat alle kinderen van de basisschool (weer) met het brede activiteitsgebied zwemmen in aanraking komen.

Het zwembad en de lessen dienen zo ingericht te worden dat alle kinderen op hun eigen niveau mee kunnen doen en worden uitgedaagd om te leren. Kinderen leren stap voor stap de vaardigheden die nodig zijn om zich veilig te voelen en om veilig te blijven aan de waterkant, om mee te kunnen doen in een zwembad en om met veel plezier mee te kunnen doen aan allerlei watersporten. Plezier staat voorop, als voorwaarde om te leren.

Swim2play heeft al op diverse plekken in het land (bijvoorbeeld Coevorden, Borne, Tiel, Delft, Heemstede, Weert, Meppel, Leidschendam en Roermond) lesgevers van zwembaden getraind om deze werkwijze gekoppeld aan bewegingsonderwijs uit te voeren.

swim2play.nl/swim2play.nl/

Basis aanbod sport gemeente Hengelo

In Hengelo is schoolzwemmen een vast onderdeel van het BasisAanbodSport. Scholen kunnen zelf bepalen of ze mee willen doen. Vanaf 2012 doen alle scholen mee. Kinderen gaan in hun 'schoolcarrière' 34 keer naar het zwembad, verdeeld over de verschillende leerjaren en gekoppeld aan bewegingsonderwijs. Daarnaast is er een gevarieerd buitenschools aanbod. Er wordt van alles georganiseerd om kinderen te laten genieten van spelen en sporten in het water.

www.hengelosport.nl/hengelosport/Aanbod/SWIM

Schoolzwemmen gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam wil dat alle kinderen kunnen zwemmen, het beleid is gericht op een positieve beleving van en (daardoor) een leven lang zwemmen. Veel kinderen gaan niet op particuliere zwembaden. Het gaat dan in belangrijke mate om kinderen van ouders met een laag inkomen en kinderen (van ouders) met een migratie achtergrond. Daarom organiseert de gemeente schoolzwemmen voor kinderen uit groep 5. Hiermee draagt de gemeente bij aan de doelstelling dat 95% van de kinderen na het primair onderwijs tenminste in het bezit is van het A-diploma. Voor kinderen met een C-diploma is, in samenwerking met Reddingsbrigade Nederland, een school-zwemsurvivallijn ontwikkeld. In het schoolzwemwerkplan wordt beschreven hoe de lessen worden vormgegeven en hoe wordt ingespeeld op de grote diversiteit waarmee men in de praktijk te maken krijgt.

www.amsterdam.nl/sport/zwemmen/schoolzwemmen/

Lespakket zwemmen in open water

Reddingsbrigade Nederland heeft voorlichtingsmaterialen gemaakt en een voorbeeldles in het zwembad over veilig en plezierig recreëren bij open water. Uitgangspunten zijn het schoolpersoneel zo min mogelijk te belasten en kinderen op een eenvoudige, aansprekende wijze kennis aanreiken. De voorlichtingsmaterialen zijn gericht op bewustwording van wat kinderen zelf kunnen doen om problemen te voorkomen, wat ze moeten doen als ze in de problemen komen in het water en wat ze moeten doen als ze een ander in problemen zien. De folder, poster, presentatie en voorbeeldles kunnen worden gebruikt door iemand van een lokale reddingsbrigade die als gastdocent optreedt, maar ook de groepsleerkracht of iemand van het zwembad in de buurt kan met de materialen een les in de klas en/of in het zwembad verzorgen.

www.reddingsbrigade.nl/wij/wat-wij-doen/opleidingen/voor-scholen/

Lespakket Waterveilig

Waterveilig is een initiatief van de Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij en Reddingsbrigade Nederland, in samenwerking met Stichting Dutch Lifeguards en de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen. Het project bestaat uit een lespakket dat leerlingen van basisscholen op een speelse manier aan het denken wil zetten over hun eigen veiligheid én die van anderen in, op en rondom het water.

Het lespakket richt zich op kinderen uit groep 7 en 8 van de basisschool. Het lespakket stelt drie hamvragen aan de kinderen: Wat kun jij? Wat weet jij? Wat doe jij? Daarmee gaan kinderen en onderwijzers, gebruikmakend van een lesboekje voor kinderen en een docentenhandleiding, actief aan de slag (op het droge). Het doel is om kinderen zelf te laten ontdekken hoe ze kunnen zorgen voor meer veiligheid in en om het water, voor henzelf, maar ook voor anderen.

www.knrm.nl/waterveilig

www.nrz-nl.nl/nieuws/2018/04/voorbeeld-uit-de-praktijk-waterveilig-kinderen-aan-slag/

Beweeg-ABC

Beweeg ABC is een (gratis) online programma, gecoördineerd door Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), dat basisscholen helpt om basisbeweegvaardigheden van leerlingen te registreren en te monitoren. Zo kunnen scholen – en gemeenten – effectief maatregelen nemen die een gezonde en sportieve leefstijl onder kinderen bevorderen en ondersteunen. De monitor volgt de sport- en beweegvaardigheid van kinderen individueel en over een langere periode en vergaart zo kennis over de ontwikkeling van sport- en beweegvaardigheden bij kinderen. Waar nodig kunnen kinderen op deze manier individueel worden ondersteund en gemotiveerd om meer te bewegen. De gemeente kan deze data geanonimiseerd gebruiken, bijvoorbeeld om op basis daarvan beleid te maken. In 2013 werd zwemvaardigheid een aparte module in het Beweeg ABC, als vervolg op het programma Waterdicht. De VSG streeft ernaar dat ieder kind dat de basisschool verlaat, in het bezit is van een zwemdiploma. Als kinderen aangeven niet te kunnen zwemmen en er geen concrete plannen zijn voor zwemles, ontvangen de ouders een adviesbrief. Hierin wordt uitgelegd waarom het zo belangrijk is dat alle kinderen kunnen zwemmen.

www.beweegabc.nl/

Speciaal onderwijs

Driekwart van de scholen gericht op kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking (cluster 3) biedt schoolzwemmen aan. Bewegen in water en het kunnen meedoen in onze watercultuur betekent vaak veel voor kinderen met een (beweeg)beperking. Dankzij de eigenschappen van water kunnen kinderen met een beperking gemakkelijker meedoen tijdens zwemactiviteiten. Zo geeft bewegen in water door de opwaartse drukkracht een lichter en vrijer gevoel voor wie anders beperkt is in bewegen, denk aan bijvoorbeeld kinderen in een rolstoel. Zelfs als een zwemdiploma niet haalbaar is, blijft regelmatig zwemmen voor deze groep kinderen heel belangrijk. Door hen op een speelse wijze gevarieerd in het water te laten bewegen, beleven zij ook (beweeg) plezier en schrikken ze minder als ze een keer kopje onder gaan. Bij het schoolzwemmen binnen het speciaal onderwijs van De Twijn in Zwolle leveren hbo-studenten van de Calo een belangrijke bijdrage.

www.nrz-nl.nl/nieuws/2019/12/praktijkvoorbeeld-leren-zwemmen-voor-kinderen-met-een-beperking-van-de-twijn/

Nationale ZwemChallenge

In Terneuzen deden in de periode december 2019 tot maart 2020 zo'n 500 kinderen van zeven basisscholen mee aan de Nationale ZwemChallenge. Deze zwemtest om te kijken hoe zwemvaardig kinderen nog zijn een periode nadat ze hun zwemdiploma's haalden, werd georganiseerd vanuit het zwembad van Sportcentrum De Vliegende Vaart, in samenwerking met de gemeente. In de test komen onderdelen van de examenprogramma's van de Nationale Zwemdiploma's op een speelse wijze aan bod. De kinderen kregen na afloop een medaille en certificaat, voorzien van een persoonlijk advies. Het zorgde voor inzicht en bewustwording bij kinderen, ouders en leerkrachten over de zwemvaardigheid.

www.nationalezwemchallenge.nl

www.nrz-nl.nl/nieuws/2020/05/nationale-zwemchallenge-in-terneuzen-ideale-combinatie-van-spelen-en-leren/

Nieuwe stijl schoolzwemmen Hellevoetsluis

In Hellevoetsluis is, na eerst een pilot op kleine schaal, het schoolzwemmen samen met de scholen helemaal vernieuwd. De lessen zijn minder gericht op het Zwem-ABC en meer op survivalvaardigheden en er wordt gewerkt met een thema per jaargetijde. Groep 3 t/m 8 gaan verspreid over het jaar schoolzwemmen, gemiddeld 3 lessen per groep. Alle kinderen worden door ouders geregistreerd, waardoor een beter zicht op het aantal kinderen dat geen zwemdiploma heeft ontstaat. Er is sprake van een gedifferentieerd aanbod na schooltijd.

www.sportfondsenhellevoetsluis.nl/nieuws/nieuwe-stijl-schoolzwemmen-2

Vlogs jonge nieuwkomers

Ten slotte een heel ander initiatief, dat is gericht op jonge nieuwkomers. In 2018 zijn vier vlogs gemaakt om de aandacht voor zwemveiligheid onder deze doelgroep te vergroten. Yasir uit Somalië, Muayad uit Syrië en Robiel uit Eritrea spelen de hoofdrol in de vierdelige serie 'Yasir Hierrr'. De drie tienervrienden maken van alles mee in Nederland en komen op allerlei plekken in aanraking met zwemwater. Naast de vier vlogs is er een gebruikersinstructie voor docenten om in de schoolklas, na het samen bekijken van een vlog, in gesprek te gaan over zwemveiligheid. De vlogs worden bijvoorbeeld gebruikt in internationale schakelklassen. Steeds vaker kunnen deze leerlingen ook meedoen aan zwemlessen in het zwembad. De combinatie van voorlichting en daadwerkelijk ervaring opdoen in water, in het zwembad en ook de recreatieplas, lijkt het meest effectief om deze jongeren bewust te maken van de risico's (en het plezier) dat water in zich heeft. De vlogs zijn ontwikkeld door VeiligheidNL, het Centraal Orgaan Opvang asielzoekers (COA), Pharos, GGD GHOR Nederland en Nationale Raad Zwemveiligheid, mede gekoppeld aan het kennisproject NL Zwemveilig.

www.nrz-nl.nl/nieuws/2018/07/vlog-campagne-zwemveiligheid-nieuwkomers/

4. Praktische knelpunten en uitdagingen

Om bovenstaande voorbeelden en nog andere, nieuw te ontwikkelen, lesprogramma's daadwerkelijk te kunnen en willen uitvoeren, kunnen gemeenten, scholen of zwembaden verschillende knelpunten ervaren. We noemen hieronder een aantal voorbeelden van deze knelpunten en geven suggesties voor mogelijke oplossingen. We realiseren ons dat we niet volledig zijn en dat op onderdelen een nadere verdieping mogelijk wenselijk is. Daarbij is iedere lokale situatie verschillend en is er meestal geen pasklare oplossing die overal toepasbaar is.

Kosten en draagvlak

Bij het vernieuwen van het schoolzwemmen is het van groot belang dat er draagvlak is bij zowel gemeenten, scholen, ouders en zwembaden. Dit draagvlak is met name van belang bij vraagstukken over kosten en de meerwaarde die schoolzwemmen kan hebben.

- Als het gaat over schoolzwemmen, dan gaat het automatisch over kosten die worden gemaakt. Te denken valt aan vervoerskosten, maar ook de kosten voor huur van het zwembad en inzet van het zwembadpersoneel. Wie gaat het schoolzwemmen betalen?
- Voor het vervoer zijn oplossingen te bedenken zoals de inzet van ouders, naar het zwembad fietsen of, afhankelijk van de afstanden, samen wandelen. Voor een deel is dit afhankelijk van de leeftijd van de kinderen. Ook is het afhankelijk van de frequentie van de lessen. Ouders gaan wellicht geen 40 weken mee naar het zwembad, maar wanneer het om een korte periode gaat, zijn ouders misschien meer bereid. Mogelijk is het vervoer naar school te combineren met andere leerprocessen op school, zoals bijvoorbeeld veiligheid in het verkeer.
- Beter leren bewegen (schoolzwemmen) kan worden gezien als onderdeel van het bewegingsonderwijs. Bewegingsonderwijs kost ook geld, het gaat bijvoorbeeld om de huur (of de bouw) van gymnastieklokalen. Het is goed om de kosten voor schoolzwemmen te vergelijken met kosten voor bewegingsonderwijs op het droge en op basis daarvan een realistische inschatting te maken. Door het maatschappelijk belang van zwemveiligheid mee te laten wegen en de rol die schoolzwemmen daarin kan hebben (of heeft), kan een genuanceerde afweging worden gemaakt waarin niet alleen de kosten de hoofdrol spelen. Zwembaden vormen daarbij een maatschappelijke voorziening die bijna altijd subsidie ontvangt van de gemeente en soms ook eigendom zijn van de gemeente.
- Veel zwembaden worden tijdens schooltijd nauwelijks gebruikt en de samenwerking van scholen, zwembad en gemeente kan voor alle drie voordelen bieden.
- Ouders moeten ook het belang van leren zwemmen (blijven) inzien. Zij en ook specifiek de ouderraad kunnen worden geïnformeerd. Ook via ouderavonden, waarbij

bijvoorbeeld gebruik kan worden gemaakt van informatie van de Nationale Raad Zwemveiligheid (zoals flyer Zwem-ABC, www.allesoverzwemles.nl, animatie 'Wat is zwemveiligheid?' op YouTube kanaal). Ouders kunnen ook worden ingeschakeld bij het vervoer naar het zwembad. Tijdens de (schoolzwem)lessen kunnen ze actief betrokken worden en zien wat hun kind(eren) leren en op die manier bewust worden van gevaren en ook mogelijkheden van zwemmen als sport(ieve recreatie).

- We weten dat jonge kinderen in groep 5 al grotendeels in het bezit zijn van één of meerdere zwemdiploma's. Veel gemeenten subsidiëren het schoolzwemmen om die reden niet (meer). Veel ouders hebben de verantwoordelijkheid voor de zwemveiligheid van hun kinderen opgepakt. Maar dat geldt niet voor alle ouders. Vaak is er geen goed zicht op de beginsituatie van de kinderen en is het lastig cijfermatig te onderbouwen in welke mate kinderen en scholen achterblijven wat betreft zwemveiligheid. Door het zwemdiplomabezit per basisschool in een gemeente goed in kaart te brengen en/of het afnemen van een zwemtest, wordt inzichtelijk waar zwemvaardigheid van kinderen achterblijft. Dit onderbouwt de noodzaak, zo kun je doelstellingen formuleren en het biedt aanknopingspunten om een gedifferentieerd lesprogramma op te stellen.

Inhoudelijk

- Het zijn met name zwembadmedewerkers die de zwemlessen verzorgen. In het basisonderwijs zijn er weinig (vak)leerkrachten betrokken bij de voorbereiding en inhoud van de (schoolzwem)lessen. Voor een goede afstemming met de doelen van het bewegingsonderwijs en het verder vergroten van het draagvlak lijkt het goed om (vak)leerkrachten te betrekken. Lesgevers vanuit het zwembad zijn ook nog niet overal ervaren en competent genoeg om het zwemonderwijs in te richten vanuit een brede visie op zwemveiligheid in plaats van focus op het leren van specifieke vaardigheden. Samen met (vak)leerkrachten kan worden gezorgd voor lesprogramma's, waarbij plezier en het stimuleren van zin in zwemmen voorop staat. Bij nieuwe programma's en een nieuwe visie is het van belang om de lesgevers daar goed in te ondersteunen.
- Naast het verzorgen van het aanbod zelf kan het soms lastig zijn om de samenwerking tussen zwembad en scholen praktisch te organiseren. Er zijn diverse voorbeelden, waarbij lokale sportprofessionals die al in dienst van de gemeente of sportservice/sportbedrijf zijn, kunnen helpen om de verbinding te leggen tussen het zwembad en de scholen (planvorming, werving, planning). Deze professionals, vaak buurtsportcoaches of combinatiefunctionarissen genoemd, hebben een goed netwerk bij de lokale sportorganisaties en scholen. Bij hun opdracht past het vaak ook goed om te kijken hoe de schoolzwemlessen kunnen leiden tot blijvende deelname van kinderen in de vrije tijd aan vormen van recreatief zwemmen, zwemsport of waterrecreatie bij lokale aanbieders.
- Organiseer het zwemprogramma rondom een model zoals '2+1+2: vijf uur bewegen op de basisschool'. Dit model wordt door onder meer de KVLO uitgedragen

en verbindt binnen- met buitenschools leren bewegen. De eerste 2 uren is bewegingsonderwijs (mogelijk bewegen in water gekoppeld aan de kerndoelen), de +1 richt zich op meer bewegen onder onderwijstijd (bijv. pauze activiteit spelevaren/kanoën/fierljeppen bij de vijver of sloot naast de school) en +2 daarna richt zich op naschools aanbod (bijvoorbeeld vanuit de lokale zwemvereniging of reddingsbrigade). Zo'n model kan als 'kapstok' fungeren. Het kan zorgen voor een samenhangend zwemprogramma voor de kinderen en kan helpen om goede afspraken te maken tussen school, zwembad, vereniging en gemeente.

Veiligheid en aansprakelijkheid

- Door onder meer enkele verdrinkingsongevallen tijdens het schoolzwemmen in de afgelopen jaren is er weer extra alertheid over (en ook angst voor) veiligheid, verantwoordelijkheid en aansprakelijk tijdens het schoolzwemmen. In het schoolzwemprotocol, uitgebracht via de Vereniging Sport en Gemeenten, staan alle belangrijke aspecten die hiermee te maken hebben. Het is van groot belang om heldere afspraken te maken over met name de rol van de begeleiders. Het gaat om de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van de zwembadmedewerker(s), groeps- of vakleerkracht en eventueel ouder(s) die betrokken zijn. Wanneer iedereen weet wat er van hem of haar wordt verwacht, kan er zorgvuldig worden gehandeld en zal de kans op ongelukken worden geminimaliseerd. Dit geldt bij schoolzwemmen overigens net als bij andere schoolactiviteiten die buiten de school plaatsvinden. In het protocol wordt ook ingegaan op aspecten als onderwijsbevoegdheid, bijzondere situaties en een jaarlijkse evaluatie.

Link naar het protocol schoolzwemmen:

www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=8246&m=1511963764&action=file.download

5. Tot slot

In dit witboek zijn verschillende manieren besproken waarop scholen, in samenwerking met zwembaden (en gemeenten), invulling kunnen geven aan het (beter) leren bewegen in water van hun leerlingen en zwemveiligheid. Betekent dit nu dat we er vanuit kunnen gaan dat iedere school of gemeente over 2 jaar met schoolklassen naar het zwembad gaat in de trant van het voorbeeld van Hengelo, Hellevoetsluis of Swim2play? En dat in alle gemeenten via het Beweeg-ABC wordt gevolgd welke kinderen een zwemdiploma hebben en dat in alle klassen voor de zomervakantie voorlichting plaatsvindt over risico's op verdrinking bij open water?

Nee, het is belangrijk om realistisch te blijven. Iedere situatie is verschillend. De haalbaarheid van een verandering is afhankelijk van de lokale omstandigheden (waaronder of er een waterrijke omgeving is), ervaring uit het verleden, gemeente- en schoolbeleid, zwembadmogelijkheden, beschikbare samenwerkingspartners en nog veel meer. De inhoud van dit witboek biedt, o.a. door de praktijkvoorbeelden, zicht op de verschillende kansen die er zijn. Daarnaast zien we in de nabije toekomst mogelijkheden in de verbinding met nieuwe kerndoelen en leerplannen voor het bewegingsonderwijs, de ontwikkeling van gezond schoolbeleid en lokale sportakkoorden.

Het zou mooi zijn als in iedere gemeente, samen met scholen, zwembaden, ouders en andere participanten, wordt gekeken naar de plaatselijke beginsituatie, wensen en mogelijkheden. Ieder veranderingsproces begint met een eerste, soms kleine, stap en door met elkaar uit te wisselen, van elkaar te leren en elkaar te ondersteunen met (het bedenken van) vernieuwde lesprogramma's. Zwembaden nemen vaak het initiatief, maar ook vragen van lokale politici richting gemeente, een buurtsportcoach van het sportservicepunt of de ouderraad op school kunnen zorgen voor een eerste verkenning. Een succesvolle invulling van schoolzwemmen ontstaat door intensieve lokale samenwerking. Door het vervolgens delen van de gevolgde 'stappen' kan er wellicht een landelijke beweging ontstaan, die eraan bijdraagt dat zoveel mogelijk kinderen genieten van ons waterrijke land met alle recreatiemogelijkheden en dat er zo min mogelijk mensen verdrinken.

NL Zwemveilig wordt gecoördineerd vanuit de Nationale Raad Zwemveiligheid

Nationale Raad
Zwemveiligheid

Nationale Raad Zwemveiligheid

T (+31) (0318) 83 02 50 | info@nrz-nl.nl | www.nrz-nl.nl

 [linkedin.com/company/nationale-raad-zwemveiligheid/](https://www.linkedin.com/company/nationale-raad-zwemveiligheid/)

 [facebook.com/nrzn1](https://www.facebook.com/nrzn1)

 twitter.com/nrz_nl

 [instagram.com/nationale_raad_zwemveiligheid](https://www.instagram.com/nationale_raad_zwemveiligheid)

Over de auteurs

Prof. dr. Kristine De Martelaer is hoogleraar Pedagogiek en Onderwijskunde van Lichamelijke Opvoeding aan de Universiteit van Utrecht en de Vrije Universiteit Brussel. Jarno Hilhorst MSc is manager Kenniscentrum Zwemmen bij de Nationale Raad Zwemveiligheid en projectmanager bij NL Zwemveilig. Drs. Titeke Postma werkt vanuit haar bedrijf Propulz.tP en begeleidt vernieuwing en verandering op het gebied van zwemmen en zwemonderwijs.

Referenties

- Biesta, G.J.J. (2010). Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy, Boulder, co: Paradigm
- Biesta, G.J.J. (2015). Het prachtige risico van onderwijs. Phronese
- Collard, D.C.M., & Floor, C. (2017). *Meer zicht op verdrinkingen: verdrinking in Nederland: aantallen, oorzaken en preventieve maatregelen*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Curriculum.nu (2019). *Leergebied bewegen en sport. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport*.
Gevonden online op www.curriculum.nu/voorstellen/bewegen-sport/
- Dagevos, J., Huijnk, W., Maliepaard, M. & Miltenburg, E. (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over hun eerste jaren in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Floor, C. (2017a). *Schoolzwemmen 2016: betrokkenheid van scholen en gemeenten en lokale vormgeving*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C. (2017b). *Nederlanders over zwemveiligheid: factsheet 2017/9*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C. (2017c). *Zwemlesaanbieders 2017*. Utrecht: Mulier Instituut..
- Floor, C. (2019). *Schoolzwemmen in het speciaal onderwijs: factsheet 2019/21*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C. (2020). *Zwemmen en zwemveiligheid: trends in zwemgedrag, mening over zwemmen en zwemveiligheid 2008-2019, factsheet 2020/12*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C., & Brouwer, L. (2018). *Inzicht in stimuleringsregelingen ter bevordering van de zwemvaardigheid: monitor gemeenten 2018*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C., & Tiessen-Raaphorst, A. (2019). *Zwemvaardigheid 2018: inzicht in het zwemdiplomabezit van kinderen en volwassenen, factsheet 2019/19*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Langendorfer, S.J. (2011). Considering Drowning, Drowning prevention, and Learning to Swim, *International Journal of Aquatic Research and Education*, 5, 236-243. DOI: 10.25035/ijare.05.03.02
- Langendorfer, S.J. (2015). Changing Learn-to-Swim and Drowning. Prevention Using Aquatic Readiness and Water Competence, *International Journal of Aquatic Research and Education*, 9 (1), article 2, DOI: 10.25035/ijare.09.01.02
- Langendorfer, S.J., & Bruya, L.D. (1995). *Aquatic readiness: Developing water competence in young children*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Mulier Instituut (2020). *Monitoring sportakkoord – cijfers uit voorlopige analyse van enkele specifieke vragen die zijn gesteld aan zwemscholen en zwembaden*. Publicatie volgt medio 2020.
- Postma, T., & Martelaer, K. De (2019). *Definitie van zwemveiligheid*. Ede: Nationale Raad Zwemveiligheid.
- Stallman, R.K., Moran, K., Quan, L. & Langendorfer, S. (2017). From Swimming Skill to Water Competence: Towards a More Inclusive Drowning Prevention Future, *International Journal of Aquatic Research and Education*, 10 (2), Article 3. DOI: 10.25035/ijare.10.02.03
- Team onderwijs KVLO (2017a). *Bewegen als noodzakelijk doel en krachtig middel (1)*, Lichamelijke opvoeding, 105 (2), 44-46.
- Team onderwijs KVLO (2017b). *Bewegen als noodzakelijk doel en krachtig middel (2)*, Lichamelijke opvoeding, 105 (3), 48-49.
- Tiessen-Raaphorst, A. (2019). *Niet gepubliceerde cijfers over schoolzwemmen 2012-2018 bij VTO onderzoek en factsheet Zwemvaardigheid 2018*. Separaat opgestuurd naar de Nationale Raad Zwemveiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weijden, M. van der (2019). *Retentie van zwemvaardigheden: bij kinderen in bezit van diploma B*. Zwolle: Hogeschool Windesheim.
- World Health Organization (WHO) (2014). *Global report on drowning: preventing a leading killer*. Geneva, Switzerland: World Health Organization (WHO).
- World Health Organization (WHO) (2017). *Preventing drowning: an implementation guide*. Geneva: World Health Organization (WHO).

Bijlage

Kader met 15 'water competencies' van Stallman, Langendorfer & Moran, 2017.

Water Competencies	
1	Safe entry competence a) Entry into water b) Surface and level off
2	Breath control competence Integrated and effective breathing
3	Stationary surface competence a) Buoyancy control: floating b) Treading water
4	Water orientation competence a) Roll from front to back, back to front b) Turn, L & R, on front & back
5	Propulsion competence a) Swim on front b) Swim on back and/or side
6	Underwater competence a) Surface dive b) Underwater swimming
7	Safe exit competence
8	Personal flotation device (PFD/lifejacket) competence
9	Clothed water competence
10	Open water competence
11	Knowledge of local hazards competence
12	Coping with risk competence - awareness, assessment, avoidance
13	Assess personal competence
14	Rescue competence a) Recognize a drowning person b) Assist a drowning person safely
15	Water safety competence a) Attitudes b) Values